

František Götz: NĚKOLIK SLOV
O NAŠEM VYZNÁNÍ
UMĚLECKÉM A SOCIÁLNÍM

Kdysi v lednu t. r. vedla se mezi Hostem a Devětsilem polemická rozprava o vývojové stanovisko většiny básníků soustředěných v Hostu, již jsem se zúčastnil ze strany Hosta já — a do níž zasáhli členové Devětsilu p. A. Černík, p. K. Teige. Na můj poslední článek Trochu polemiky, trochu vyznání, otištěný v brněnské Socialistické budoucnosti tuším 24. a 26. ledna, odpověděl po třech měsících v Proletkultu p. J. Čecháček článkem Politický expresionismus, v němž se vyhnul všem uměleckým a básnickým problémům, o něž byl spor, a vyňav z celých tří dlouhých článků jediný malý odstavec o bolševismu jako politickém expresionismu, snaží se z něho odvodit, že nerozumím ruské revoluci, poněvadž prý podceňuji její třídní charakter, že prý jsem silně inspirován Oswaldem Spenglerem a vůbec pseudorevoluční literaturou německou, takže se na vývoj historického dění dívám ne dynamicky, nýbrž metafyzicky a staticky, a že vůbec nejsem socialista (marxista), nýbrž maloměšťák, jenž byl vehnán volky nevolky do náruče jakéhosi pseudosocialismu — asi poměry poválečnými. A nakonec div mi nevyčte, že své názory přebírám z knihy René Schickeleho, o níž sice vím, kde vyšla, ale již jsem nečetl. V celé polemice psané tónem velice sebevědomého dogmatika je několik nesprávných tvrzení, jež nutno uvést na pravou míru.

1. Polemika třeba sebeprudší a sebebezohlednější musí být

spravedlivá a nesmí zastírat podstatných skutečností. Neboť jinak lže. Pan Čecháček vytrhl odstavec o bolševismu jako politickém expresionismu z celého komplexu vývodů a bez ohledu na to, v jakém vztahu byl k celku, dedukuje z něho mou metodu historického chápání dějů, mé domnělé ovlivnění a řadu jiných věcí. Kdyby měl jenom trochu svědomitosti a spravedlnosti polemické, nahlédl by do obou mých polemických článků a zjistil by toto: Götz chtěl dokázat, že expresionismus je cosi jako životní styl doby válečné a přímo poválečné, a dovolával se pro toto tvrzení analogie ruského bolševismu a západního aktivismu. Nevykládal nikde vznik a vývoj bolševismu, nýbrž ukazoval jenom na ty jeho stránky a rysy, kde je nejnázorněji patrna jeho příbuznost s duchovými základy expresionismu. V prvé polemice praví o tom doslovně: „Viz nevážnost bolševismu k objektům a řádům stávajícím, jeho slepou poslušnost nové ideje, tu diktaturu myšlenky, pasivnost v ohledu civilního života a aktivitu duchového činu, směr ke spontánnosti všech složek národního organismu, jenž vede ke ztělesnění této tvůrčí nejistoty v systému rad...“ Toto analogizování je ovšem statické, poněvadž jinaké nemůže být. Götz nechtěl ukázat nic jiného než ty ony znaky, jež jsou u bolševismu a expresionismu příbuzné. Kdyby byl p. Čecháček snadnou analýzou zjistil toto mé stanovisko, zdržel by se jistě veškeré dedukce, přestal by s naivními výklady o mé metodě historického vnímání jevů, poněvadž by si uvědomil, že nemá dokladu, na němž by ji mohl ukázat, nebyl by se dopustil této polemické beztaktnosti.

2. Ale když by už byl chtěl o těchto věcech moci mermomluvit, byl by se vyvaroval dalších trapných zakolísání pravdy, kdyby byl trochu pečlivěji četl můj odstavec o tom bolševismu. Já upozorňoval na to, že bolševismus nelze jen tak beze všeho ztotožnit s marxismem, že není jen zplodinou a realizací marxismu, že marxismus je jen jeden kořen, z něhož bolševismus roste. Čili: já jsem nikterak nepopíral třídního charakteru ruské revoluce, naopak: přiznal jsem, že jejím motivem byl marxistický třídní boj. Ale já naznačil, že

to nebyla jediná příčina ruské revoluce. Každý velký historický jev má mnoho kořenů, je mnohoznačný; chceme-li jej vysvětlit, dlužno vysledovat i jiné jeho příčiny. Tak jako třeba v revoluci husitské se neuplatnily jen motivy náboženské, nýbrž i nacionální, politické a sociální, tak i příčiny ruské revoluce nejsou jen povahy třídně sociální, nýbrž i povahy politické (a v prvních začátcích revoluce povětšinou politické, jak se na tom shoduje tolik dnešních historiků), rasové (vystupují na jeviště „mladé“ rasy), ale i náboženské. Pan Čecháček vidí jen třídní charakter této revoluce, nevidí všech ostatních jejích složek, nevidí onoho mystického chaosu, v němž se to sváří a víří, v němž se spotřebuje tolik duchové látky staré i nové, nechápe, že je tu nový revoluční útvar životní, jakým bylo třeba křesťanství v počátcích, že tento útvar bouřlivě roste, rozvíjí se, na všechny strany proniká, úžasně se přetváří v několika měsících. Nechápe, že toho nelze vysvětlit jen třídní povahou revoluce, nýbrž že jsou tu ve strašně prudké práci i jiné síly duchové — a především náboženské. Mne nazývá historickým metafyzikem a bůhvíjak ještě. Já nebudu pro něho hledat podobného termínu, řeknu jen tolik, že podle všeho jsem do povahy ruské revoluce vnikl hlouběji než on a že ji chápu historičtěji než on sám. Říci, že dějinný útvar tak rozsáhlý má jen jednu příčinu — a ostatních nevidět — to není, tuším, zrovna historické.

3. To, co povídá p. Čecháček o mém ovlivnění O. Spenglerem, je jeho vlastní konstrukce, která se mne netýká. Spenglerův spis *Untergang des Abendlandes* jsem přečetl velmi povrchně, přeskakoval jsem celé desítky stránek, protože mi nic nepovídaly, a se zájmem si přečetl dvě tři kapitoly, jež se blížily mým názorům o nihilismu. Poněvadž pak p. Čecháček tvrdí, že jsem vůbec ovlivněn pseudorevoluční literaturou německou, upozorňuji důrazně, že měl-li na mne z Německa někdo vliv, je to Gustav Landauer, jenž je už dlouho mou každodenní četbou. Doufám, že tohoto čistého a velkého člověka nenazve p. Čecháček pseudorevolucionářem. Odmítám proto všechny ty výklady a dedukce p. Čecháčkovy,

tykající se Spenglerovy teorie o Západu a Východu. Jsou to jen jeho vlastní konstrukce. Západoevropské revoluce komunistické nemají, tuším, toho náboženského rysu, který je tak silný v ruské revoluci. Proto opravdový bolševismus je v Rusku. U nás, v Německu a jinde — to jsou útvary velice mu příbuzné, ale přec jen do značné míry jiné. Tato revoluční hnutí jsou větší měrou povahy třídní. Proto jsem mluvil jen o ruském bolševismu, chtěje na nejnázornějším příkladě ukázat jeho příbuznost s expresionismem.

4. Pan Čecháček pak pochybuje o mých názorech o expresionismu. Psal jsem o něm již dosti. V mé knize *Anarchie* v nejmladší české poezii najde o něm dlouhou studii. Byl jsem první u nás, jenž tento zjev důkladněji studoval. Pan Čecháček nepřináší jediného námětu a nemá k expresionismu asi vůbec vztahu. Pak se s ním o něm bude těžko polemizovat. Omezím se jen na podstatné: Expresionismus je umění hrozně duchové žízně lidské po vykoupení člověka, po opravdové lidskosti, po duchové svobodě člověka, žízně odvěké a věčné, jež tak mocně vytryskla a vtělila se v umělecký tvar křečovitě zborcený právě ve válečné době, jež dusila člověka surovým návalem vraždící hmoty. Expresionismus chce být diktaturou lásky a lidskosti v jeku světové nenávisti, v rachotu děl a výkřicích umírajících bratří. Spasit svět, spasit člověka, hmotně i duchovně ho osvobodit! Jaké to bolestné, zoufalé, strašné spění! Je možno nevidět, že jeho nejbližším příbuzným je bolševismus, jenž také vzrostl pod praporem osvobození člověka a světa? To, čemu říkáme dnes expresionismus, projevovalo se už po staletí: touha po osvobození a duchovní moci lidské. Bylo to kdysi křesťanství. Byla to pak renesance a reformace. Bylo to osvícenství a revoluce pro demokracii. Byla to třeba i Pařížská komuna. A jsou to dnes sociální a politické revoluce ve světě.

Nutno-li p. Čecháčkovi vykládat tyto elementární základy expresionistické ideologie, jak věřit, že pochopí, jak každý opravdový expresionismus vede nutně k poezii sociální a proletářské. Expresionista chce nadiktovat světu zákony lidskosti.

Přiblíží-li se ke společnosti a realitě, odtrhne-li se od metafyzických mlh, postaví se nutně po bok dělníku-proletáři bez rozmyšlení — opakují znovu — poněvadž srdce to diktuje. Musíš, chtěj nechtěj.

5. Nu, a nakonec o tom mém socialismu. Jsem socialistou od svého mládí — tedy už celé desetiletí. Byla válka — a na jejím konci vznikla „všennárodní“ strana, jež pozřela téměř všechnu inteligenci. Já se nedal zlákat, poněvadž jsem již tehdy jasně viděl její charakter. Zůstal jsem socialistou přes toliké přemlouvání a naléhání. Nedá se to říci o mnohých z členů Devětsilu. Ale to jsou celkem vedlejší věci, jichž se dotýkám jen proto, abych dovodil, že ty, kteří byli volky nevolky vehnáni v náruč socialismu, nutno hledat kdesi jinde než v mé kůži.

Ve svém článku Trochu polemiky, trochu vyznání vyznal jsem se já a moji brněnští přátelé ze sociálního humanismu, založeného na lásce, touze po změně člověka, po odstranění měšťáckého žoldnéřství intelektuálního, po intenzívním pěstění lidské družnosti. Nepotřebuji slova přidat k tomuto vyznání. Vyrostlo ve mně a v mých přátelích organicky a bylo utvrzeno těžkými osudovými otřesy. Chci jenom říci několik slov o komunismu. Vidím v něm dvojí velkou víru životní: víru v rovnost všech lidí, kterou chce komunista odstranit roztržtění dnešního lidského kosmu v osamocené, nedružné individuality, a víru, že pravou příčinou všech společenských jevů je výrobní a hospodářský řád a že tedy jeho změnoulepší se celý svět a celý život. A celá ideologie marxistická vyrůstá proto vůbec z bezprostředních zájmů proletářských davů a je proto hutná a srostitá — ne neživotný systém, nýbrž řada realizovatelných pouček, jež jsou současně příkazy. Tato, řekl bych, pragmatická metoda komunismu učinila z něho ne vzdušný systém pojmů a soudů, nýbrž jakési náboženství davů. Já však nemohu věřit, že by odstraněním kapitalistických řádů výrobních se zlepšil svět a člověk — a vznikl ten nový svět. Co nejvíc marxismu vytýkám, je to, že ztranscendentizoval představy nového světa. Já však věřím,

že jako ten starý svět měšťácký je realita imanentní, tj. realita staré duše měšťácké, jejího životního nazírání, jejího poměru ku bratřím, její nedružnosti a nespolečenské hrabivosti a sobeckosti, tak i nový svět bude realita nové duše lidské, jež bude společenská, pojivá, družná, jež bude pozitivně tvořit láskou a z lásky. Jistě je třeba, aby zmizel tento dnešní nespravedlivý pořádek hospodářský, jenž kazí duši chudého i bohatého a vyvolává nedružnost a nenávisť. Ale to samo nestačí, volal jsem proto po změně duší lidských. Vy pořád voláte: proletář. Ale to, co tak nazýváte, nemá dnes ještě lidsky reálné podoby. Není to o mnoho víc (lidsky) než protiklad k měšťákovu. Je to dáno pouhým protikladem. Pouhým formálním vztahem. Nemá to ještě svého opravdového obsahu. Lidsky nový typ, jež vy nazýváte proletářem, bude se teprve vytvářet, to bude ta pozvolná proměna duší, to bude ten růst k novým tvarům lidství. Revoluce přerve protiklad měšťák-proletář, nebudou — nebo vy nechcete, aby byli — měšťáci a proletáři, chcete, aby byli už jen noví lidé. A o to tu jde. Bez té změny duší, bez toho kolektivního očištění lidských srdcí nový svět sociální revolucí vzniklý bude jen marný krok nebo úskok starého světa do nové mlhy. Vy podceňujete tyto obavy, tyto myšlenky. Vám je to jen cosi jako zbabělost. Nechápete, že za tím je celá úzkost soustředěné duše člověka, jenž se dusí v tomto světě a jenž toliko touží po novém světě a mnoho přemýšlí o cestách k němu. Zdůrazňuji znovu: vy ten nový svět pokládáte za hodnotu transcendentní, věříte, že vznikne, když sociální revoluce zničí starý výrobní řád. My jej pokládáme za realitu lidské duše. Nevěříme, že osvobozením jedné třídy osvobozen a vykoupen bude celý člověk: neboť je-li hmotná bída strašná, je dnešní mravní a náboženská bída neméně zoufalá. Komunismus je jistě nejzáže vystupňovaná světová vůle hospodářská, není však ještě novým duchovým univerzalismem (jímž bylo kdysi křesťanství), jehož tolik potřebujeme. Až dospěje komunismus k tomu to zduchovnění, až zachytí světovou zkušenost proletářskou ve velkém nábožensko-sociálním mýtu, pak bude možno

mluvit o nové spáse světa, po níž toužíme všichni. Dnes je toho ještě dalek. To naše volání není zpátečnictví. Je to doplněk vaší touhy. Na jedno chci ještě pana Čecháčka upozornit: jsme Moravané. Jsme měkčí lidé, kteří mají velkou potřebu přátelství, lásky, družnosti. Pohrdáme každým násilím, poněvadž má-li každý člověk mít zaručeno právo na výživu, má tím větší právo na život. Chceme revoluci snad vleklejší než komunisté. Chceme však na druhé straně víc než oni — kdežto oni dovolují násilí, prý „poslední“ — nám je nesnesitelná představa každé války, poněvadž věříme, že možno podřizovat hospodářským a jiným zájmům vše na světě — ale život člověka jedince a lidských mas ne!

Pan Čecháček může nespravedlivě a paušálně nazývat naše stanovisko maloměšťačtívím a jak ještě chce — baví-li ho to. K jednomu však nemá práva: nazývat toto stanovisko zastaralým. Chce nazírat přítomnost pod zorným úhlem historického odstupu budoucího. Kde je záruka, že se nemýlí? Dnes vidíme kolem sebe zmatek skutečností. Teprve budoucnost jej utřídí a dá mu smysl, ideu a pořad — odstupňuje jej. Teprve budoucnost nám ukáže, kdo z nás je dál.

Nechejme to rozhodnout budoucnosti.

Ruská revoluce cílí nejen k uskutečnění hospodářské rovnosti a spravedlnosti, nýbrž k osvobození práce člověkovy, hmotné i duševní, aby z ní učinila práci vyšší, skutečně produktivní, tvorbu. Osvobozující proletariát z područí nelidského řádu starého světa, vybavuje i kulturu z její závislosti na měšťanské třídě a adresuje veškeru činnost osvětovou výhradně proletariátu. Osvobozuje umění. Tu zazdá se její práce paradoxní. Absolutní svoboda umění byla pro tak mnohé nejdrahocennější jeho výsadou. Mimo svět a jeho časný řád trvalo, podle názorů umělců a estetiků, nespoutané zákony politickými a morálními; ve vzduchoprázdném prostoru volnosti bez hranic nemohlo pevně zakotvit v konkrétním životě. Umělec chtěl být, odloučen třídám, bezmezně svobodným *soukromníkem*, na něhož společnost nemá práva ani vlivu. *Lartpourlartistické umění vzdálilo se širokého komplexu obecnstva a nechtělo se k němu znát.* Opovrhující svou třídou — mělo sice k tomu některé dobré a dějinně oprávněné důvody — zvalo se aristokratickým, a popírajíc druhdy dokonce svůj lidský původ, vystupovalo s mysticko-náboženským koturnem. — Bylo zcela přirozeno, že právě tak odcizila se třída svému vlastnímu umění a neposkytla mu hmotných i kulturních podpor, na nichž by se mohlo rozrůst do slohové šíře a velikosti. Osvobodit umění, které ve své podstatě je prací velmi konkrétně vázanou, která, nechtíc být jalovou, musí dostát svým úkolům a na-